

Definice a vymezení venkova optikou rurální sociologie

Venkov jako pojem bohužel není jednoznačným označením pro konkrétní oblast, jev či fenomén. Definujeme-li venkov, říkáme častěji, co venkovem není, než co venkovem je – kde není město, tam je venkov. Existují pochopitelně mezinárodně uznávané charakteristiky obce, můžeme však také hovořit o abstraktnějších charakteristikách venkova. Na následujících řádcích své eseje se budu věnovat právě definici a vymezení venkova optikou rurální sociologie.

O rurální sociologii

Rurální sociologii, tedy sociologii venkova, bychom neměli vnímat pouze jako aplikaci obecné sociologie. Tato věda se naopak zpravidla pokouší zkoumat celkovou problematiku venkova, společenské vztahy, společenské jevy, rozpory, souvislosti venkova a města a podobně [Tauber 1968: 372]. Neexistuje jednotná definice venkova, na které by se sociologové, kteří se rurálními oblastmi zabývají, shodli. Jednotliví sociologové přikládají rozdílnou důležitost různým společenským jevům, dále existují také rozdíly lokálního charakteru v závislosti na počtu obyvatel vzhledem k velikosti země. Za cíl této eseje proto pochopitelně nebudu považovat nalezení ideální definice, která by pokryla veškeré požadavky rurální sociologie, nýbrž nahlédnutí do různých způsobů jejího zkoumání.

Venkov empirickým pohledem

Před vstupem České republiky do Evropské unie v roce 2004 byl základním ukazatelem oblasti počet obyvatel. Za venkovskou obec tak byla považována obec do dvou tisíc obyvatel. Po vstupu země do Evropské unie začaly být používány také metodiky organizace OECD a statistického úřadu EUROSTAT. Dalšími sledovanými charakteristikami se tak stala hustota obyvatel na kilometr čtvereční a podíl obyvatelstva žijícího v obcích s hustotou nižší než 100 obyvatel na kilometr čtvereční.

Dle EUROSTATu za venkovskou oblast můžeme považovat tu, jejíž hustota osídlení nepřesahuje 100 obyvatel na kilometr čtvereční.

OECD naproti tomu přichází se třemi typy regionů rozdělených dle podílu obyvatelstva žijícího v obcích s hustotou osídlení pod 100 obyvatel na kilometr čtvereční: výrazně venkovský region s více než 50 % obyvatel žijících v obcích s hustotou menší než

100 obyvatel na kilometr čtvereční, dále převážně venkovský region s 15–50 % obyvatel stejné charakteristiky, a nakonec výrazně městský region s méně než 15 % těchto obyvatel.

Dle autorky Věry Majerové je takto jasné definování venkova klíčové nejen pro půdu sociálních věd, ale také pro ekonomické fungování území, a to především (v evropském či českém prostředí) hovoříme-li o čerpání finančních dotací ze Strukturálních fondů EU [Šubrt a kol. 2014: 42–43].

Venkov historickým pohledem

Venkov byl v průběhu staletí pochopitelně vnímán odlišně, a to také z pohledu jeho reprezentace. V počátcích filosofie byl venkov chápán jako „protipól komplikovaného lidského soužití ve městech, oázu klidu, čistoty, přírody, věčné obnovy života, ovšem zároveň jako synonymum odloučenosti, zaostalosti, konzervatismu, namáhavého způsobu obživy, bezprostředního ohrožení života přírodními silami,“ [Šubrt a kol. 2014: 44].

S rozvojem sociálních věd a konkrétně se vznikem a rozvojem sociologie venkova také vznikaly stále nové pohledy na něj. Venkovem jako takovým se zabývali také klasičtí sociologové, a to především Ferdinand Tönniese, Émile Durkheim a Max Weber. Ferdinand Tönniese a Émile Durkheim stále ještě kladli velký důraz na dichotomii města a venkova. Zabývali se tématy proměny venkova z důvodu rostoucí industrializace, zavedení metody dělby práce, mezilidských vztahů a solidarity. Max Weber ve své práci také reflektuje vliv kapitalismu na proměny venkova, nicméně společnost nedeterminuje pouze na základě ekonomické síly, ale přikládá také velký vliv kultuře – sdíleným lidským hodnotám. Převládající dichotomie klasické sociologie vedla následně ke vzniku samostatné vědní disciplíny zabývající se venkovem [Pospěch a kol. 2014: 11–15].

V době vzniku rurální sociologie ve Spojených státech na přelomu 19. a 20. století byl venkov definován především jako oblast, jejíž obyvatelé se živí zejména zemědělstvím. Celá sociologie venkova se pak zaměřovala především na praktické otázky například kapitálu, který na venkově vzniká.

V evropském kontextu však venkov jako oblast produkující velké peníze definován nebyl. Z důvodu agrární krize byl evropský venkov vnímán především jako „problém“.

Po druhé světové válce z důvodu poválečného uspořádání Evropy a kolektivizace všeho zemědělství na území Československa již nebylo ideologií nezátížené zkoumání venkova možné. Venkov byl snad naivně vnímán jako oblast neomezené výroby a spotřeby a zkoumána byla pouze jeho materiální podstata. Teprve na konci osmdesátých let a později po pádu železné opony začaly být pojmenovávány reálné problémy venkova – tedy očekávaný

kolaps velkovýrobních zemědělských podniků a celková transformace zemědělské produkce [Šubrt a kol. 2014: 45–52].

Venkov teoretickým pohledem

Na venkov můžeme dále pohlížet z hlediska jeho funkčnosti. Za venkov pak považujeme oblasti, jež jsou z větší části obhospodařovány, v nichž nalezneme malá sídla se silným vztahem ke krajině a jejichž obyvatelé sdílí svou identitu a mají silný vztah ke svému prostředí, můžeme snad říct k půdě. Toto rozdělení nicméně přináší silně dichotomický pohled na venkov a město.

Dalším používaným konceptem je definování venkova je politicko-ekonomická situace. Funkční venkovské oblasti byly totiž silně propojeny s dynamikou národní a mezinárodní politicko-ekonomické situace, a tak se toto studium nesoustředí pouze na venkovskou oblast, ale také na oblasti vně. Ruralita jako kategorie byla poté touto optikou vlastně upozaděna, neboť situace uvnitř venkova neměla příliš silný vliv. To vedlo k rozostření hranic mezi venkovy a městy a ke sdílení jejich problémů. Venkov se nicméně stále definoval příjemným prostředím lákajícím nezaměstnané z měst, geograficky problematickým rozložením veřejných služeb a silnou místní politickou ideologií s důrazem na kolektivismus a trh.

Třetí pohled na venkov se soustředí na jeho sociální konstrukce a klíčová je pro něj role kultury. Tato teorie odkrývá zidealizovaný pohled na venkov, který je vnímán jako místo v přírodě s velikými sociálními, kulturními a morálními hodnotami. Z toho jasně vyplývá, že pro účinné zkoumání venkovských oblastí je podstatné studovat je nejen zvenku, ale především také zevnitř, a překračovat tak rámec „zřejmého,“ [Cloke a kol. 2006: 18–24].

Závěr

Je bezesporu komplikované, a možná také nemožné, předložit univerzální definici venkova pokrývající veškeré venkovské oblasti světa. Jako nejuniverzálnější se jeví možnost definovat venkov čistě na základě čísel, tedy na základě hustoty osídlení. Tato definice však již téměř nic nevyovídá o společenském, politickém nebo například ekonomickém fungování venkova. Z tohoto důvodu sociologie venkova nabízí rozdílné pohledy na to, co to tedy venkov je (či není). Tyto definice se lišily v průběhu historie a liší se také dnes. Obecným trendem je nevnímat pouze materiální podstatu a funkčnost venkova, nýbrž pozorovat také fungování jeho společnosti uvnitř této struktury, ale také ve vztahu k oblastem

Darina Kmentová, učo: 483778, závěrečná práce

„nevenkovským“. V dnešní postmoderní době se nicméně objevuje také obraz takový, ve kterém je venkov spíše symbolickou zidealizovanou představou v našich hlavách.

Použité zdroje

Cloke, P. a kol. 2006. Handbook of Rural Studies. Londýn: SAGE.

Pospěch p. a kol. 2014. Vynalézání venkova v ČR po roce 1989. Brno: CDK.

Šubrt, J. a kol. 2014. Soudobá sociologie VI. Praha: Karolinum.

Tauber, J. 1968. „Příspěvek k historii československé sociologie venkova.“ *Sociologický časopis* 4(3): 372-385.